

C.G. JUNG

AMINTIRI, VISE, REFLECȚII

Consemnate și editate de
ANIELA JAFFÉ

Traducere și Notă de
DANIELA ȘTEFĂNESCU

Ediție revăzută

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Cuprins

<i>Nota traducătorului</i>	5
Introducere de Aniela Jaffé	11
Prolog	21
1. Copilăria	25
2. Anii de școală	45
3. Anii de studenție	110
4. Activitatea psihiatrică	146
5. Sigmund Freud	179
6. Confruntarea cu inconștientul	204
7. Despre nașterea operei	237
8. Turnul	262
9. Călătorii	278
<i>Africa de nord (278) – Indienii pueblo (286) – Kenya și Uganda (294) – India (316) – Ravenna și Roma (327)</i>	
10. Viziuni	333
11. Despre viața de dincolo de moarte	343
12. Gânduri târzii	372
Privire retrospectivă	402
Apendice	407
<i>Din scrisorile trimise de Jung din SUA soției sale</i>	
<i>Din scrisorile lui Freud către Jung</i>	
<i>Scrisoare către soția lui, trimisă din Sousse, Tunisia</i>	
418	

<i>Dintr-o scrisoare către un tânăr savant</i>	420
<i>Dintr-o scrisoare către un coleg</i>	422
<i>Théodore Flournoy</i>	423
<i>Richard Wilhelm</i>	425
<i>Heinrich Zimmer</i>	430
<i>Completare la Cartea roșie</i>	432
Septem Sermones ad Mortuos	434
<i>Câte ceva despre familia lui C. G. Jung</i>	
de Aniela Jaffé	448
Glosar	459

Prolog

Viața mea este povestea unei realizări de sine a inconștientului. Tot ceea ce se află în inconștient vrea să devină eveniment, iar personalitatea vrea și ea să evolueze, ieșind din condițiile ei inconștiente, și să se trăiască pe sine ca întreg. Pentru a înfățișa acest proces al devenirii mele, nu mă pot folosi de limbajul științific; căci eu nu mă pot afla pe mine ca problemă științifică.

Numai printr-un mit putem exprima ce este omul conform intuiției sale lăuntrice și ce pare el a fi *sub specie aeternitatis*. Mitul este mai individual și exprimă viața într-un mod mai precis decât o face știința. Aceasta lucrează cu concepte medii, obișnuite, care sunt prea generale pentru a satisface multitudinea subiectivă a unei vieți individuale.

Deci astăzi, la aproape optzeci și trei de ani, am început să povestesc mitul vieții mele. Pot însă doar să fac constatări nemijlocite, pot doar „să spun povești“. Nu se pune problema dacă sunt adevărate. Întrebarea este numai: este povestea *mea*, adevărul *meu*?

Greutatea în scrierea unei autobiografii constă în faptul că nu posezi nici un etalon, nici o bază obiectivă, pornind de la care să poți judeca. Nu există posibilități pertinente de comparație. Știu că în multe privințe eu nu sunt ca alții, dar nu știu cum sunt cu adevărat. Omul nu se poate compara cu nimic: nu este nici maimuță, nici vacă, nici copac. Sunt om. Dar ce înseamnă asta? Ca orice ființă, și eu am fost desprins din divinitatea infinită, dar nu mă pot compara cu nici un animal, cu nici o plantă

și cu nici o piatră. Numai o ființă mitică depășește omul. Cum să aibă el atunci despre sine o părere definitivă?

Omul este o desfășurare psihică, pe care el însuși n-o stăpânește — sau poate că o stăpânește, dar numai parțial. Prin urmare, el nu are o judecată încheiată asupra sa ori a vieții sale. Altfel ar ști totul despre sine; ceea ce, în cel mai bun caz, omul doar își imaginează. De fapt, nu știm niciodată cum s-au derulat lucrurile. Povestea unei vieți începe undeva, într-un anume punct, despre care se întâmplă să mai păstrăm o amintire, dar chiar și acolo totul era deja extrem de complicat. Nu știm ce va deveni viața noastră. De aceea, povestea este fără de început, iar țelul poate fi indicat doar aproximativ.

Viața omului este o încercare îndoielnică. Numai din punct de vedere numeric constituie un fenomen uriaș. E atât de fugitivă, de insuficientă, încât este de-a dreptul o minune dacă ceva poate exista și se poate dezvolta. Asta m-a impresionat încă de pe când eram tânăr student la medicină și mi se părea o adevărată minune să nu fiu distrus înainte de vreme.

Viața am asemuit-o întotdeauna unei plante care trăiește din rizomul ei. Viața sa propriu-zisă nu este vizibilă, ea își are sălașul în rizom. Ceea ce devine vizibil deasupra pământului durează doar o vară. Apoi se ofilește — o apariție efemeră. Dacă ne gândim la devenirea și dispariția infinită a vieții și a culturilor, ni se conturează impresia unei deșertăciuni absolute; dar eu n-am pierdut niciodată sentimentul perenității vieții sub eterna schimbare. Ceea ce se vede este floarea, iar aceasta dispare. Rizomul dăinuie.

În fond, merită să fie povestite numai acele evenimente ale vieții mele în care lumea nepieritoare a irupt în cea efemeră. De aceea vorbesc cu precădere despre trăirile interioare. Din ele fac parte visele și închipuirile mele, care formează în același timp materia originară a muncii mele științifice. Ele au fost asemenea bazaltului incandescent și topit, din care se cristalizează piatra ce urmează a fi prelucrată.

În fața evenimentelor interioare, celelalte amintiri pălesc — călătoriile, oamenii și lucrurile înconjurătoare. Sunt numeroși

cei care au cunoscut istoria timpului și au scris despre ea; cititorul poate afla de acolo mai multe în legătură cu ea sau poate ruga pe cineva să i-o relateze. Amintirea faptelor exterioare ale vieții mele s-a estompat în cea mai mare parte sau a dispărut. Însă întâlnirile cu cealaltă realitate, coliziunea cu inconștientul mi s-au întipărit în memorie și nu mai pot fi șterse. Acolo a fost întotdeauna abundență, a fost întotdeauna bogăție, și orice altceva a trecut într-un plan secundar.

Astfel, pentru mine, oamenii au devenit și ei niște amintiri de neuitat numai în măsura în care în cartea destinului meu numele lor era înscris dintotdeauna, iar a face cunoștință cu ei echivala concomitent cu un fel de reamintire.

Tot sub semnul experienței lăuntrice au stat și evenimentele care au venit spre mine din exterior, în tinerețe sau mai târziu, devenindu-mi importante. Foarte de timpuriu am ajuns la concluzia că atunci când nu există un răspuns și o soluție din interior la complicațiile vieții, acestea nu spun până la urmă mare lucru. Circumstanțele exterioare nu pot înlocui experiențele interioare. De aceea, viața mea este săracă în evenimente exterioare. Nu pot istorisi multe despre ele, căci rezultatul mi s-ar părea vid și lipsit de substanță. Eu mă pot înțelege pe mine doar prin întâmplările lăuntrice. Ele reprezintă specificul vieții mele și de ele se ocupă „autobiografia“ mea.

1

Copilăria

La o jumătate de an după nașterea mea (1875), părinții s-au mutat din Kesswil (cantonul Thurgau), de lângă lacul Constanța, în parohia castelului Laufen de deasupra cascadei Rinului.

Amințirile mele încep cam din al doilea sau al treilea an de viață. Îmi amintesc de casa parohială, de grădină, de spălătorie, de biserică, de castel, de cascada Rinului, de micul castel Wörth și de gospodăria paracliserului. Sunt tot felul de amintiri răzlețe, ce plutesc ca niște insule pe o mare nesigură, aparent fără nici o legătură între ele.

Deodată răsare o amintire, poate cea mai timpurie din viața mea și, tocmai de aceea, mai degrabă o impresie destul de vagă: mă aflu într-un cărucior, la umbra unui copac. E o zi frumoasă și caldă de vară, cerul e albastru. Lumina aurie a soarelui se joacă printre frunzele verzi. Copertina căruciorului a fost ridicată. Tocmai m-am trezit în mijlocul acestei splendori și am o senzație de bine de nedescris. Văd soarele scânteind printre frunzele și florile pomilor. Totul este minunat, colorat, superb.

O altă amintire: sunt în sufrageria noastră, situată pe latura dinspre apus a casei, stau într-un scaun înalt pentru copii și mănânc cu lingura lapte cald în care au fost muiate bucățele de pâine. Laptele are gust bun și miros caracteristic. Era prima dată când îi percepeam conștient mirosul. Acesta a fost momentul în care am devenit, ca să zic așa, conștient de simțul mirosului. Această amintire este și ea foarte veche.

Sau: o seară frumoasă de vară. O mătușă mi-a spus:

— Acum o să-ți arăt ceva.

M-a luat în fața casei, pe drumul ce duce la Dachsen. Departe, la orizont, se întindea lanțul Alpilor în roșul incandescent al apusului. Se vedeau deosebit de clar în acea seară.

— Acum uită-te acolo, toți munții sunt roșii.¹

Am văzut atunci pentru prima oară Alpii! Apoi am auzit că a doua zi copiii din Dachsen vor face o excursie cu școala la Zürich, pe Uetliberg. Am vrut să merg și eu neapărat cu ei. Atunci mi s-a explicat, spre durerea mea, că un copil mic ca mine n-avea voie să meargă — asta era situația și n-aveai ce-i face. Din clipa aceea, Zürich și Uetliberg au fost pentru mine țara dorită și de neatins, „țara făgăduinței“, aflată în vecinătatea munților acoperiți cu zăpadă și strălucitori.

Dintr-o perioadă ceva mai târzie: mama a plecat cu mine în Thurgau, pentru a vizita niște prieteni. Aceștia aveau un castel pe malul lacului Constanța. N-au putut să mă mai dezlipească de țărmul lacului. Soarele scânteia pe apă. Valurile făcute de vapoară ajungeau până la mal și modelaseră nisipul de pe fundul lacului în formă de dungulițe, asemenea unor nervuri. Apa se întindea în depărtare, la nesfârșit, iar această imensitate era pentru mine o plăcere inimaginabilă, o splendoare fără pereche. Atunci s-a fixat solid în mintea mea ideea că va trebui să trăiesc pe malul unui lac. Fără apă, așa gândeam, omul pur și simplu nu poate exista.

Încă o amintire: oameni străini, animație, agitație. Slujnica a venit în fugă:

— Pescarii au găsit un cadavru... a venit în jos pe cascada Rinului... și vor să-l aducă la spălătorie.

— Da... da, a zis tata.

Am vrut să văd cadavrul imediat. Mama m-a reținut lângă ea și mi-a interzis cu severitate să mă duc în grădină. După plecarea bărbaților, m-am furișat prin grădină până la spălătorie. Însă ușa era încuiată. Atunci am făcut înconjurul casei. În spate se afla o rigolă care cobora spre pantă. De-acolo picura apă cu sânge. Asta m-a interesat extraordinar... Nu împlinisem încă patru ani pe atunci.

¹ Mătușa lui Jung i se adresează în dialect elvețian (*n. t.*).

Se mai conturează o imagine: sunt agitat, am febră, nu pot dormi. Tata mă poartă pe brațe, merge prin cameră încolo și încoace, în timp ce-mi cântă vechile lui cântece de pe vremea studenției. Îmi amintesc mai cu seamă de unul, care mi-a plăcut în mod deosebit și m-a liniștit întotdeauna. Era așa-zisul cântec despre suveran: *Alles schweige, jeder neige...*¹ Cam așa suna începutul. Și azi îmi mai aduc aminte de vocea tatei, cântând pe deasupra mea în liniștea nopții.

Am suferit, după cum mi-a povestit mama mai târziu, de o eczemă generală. Pluteau în jurul meu aluzii obscure în legătură cu greutatea în căsnicia părinților. Pesemne că boala s-a aflat într-un raport direct cu o despărțire temporară a părinților mei (1878). Mama a stat internată mai multe luni în spitalul din Basel și probabil că maladia ei a fost urmarea unei dezamăgiri conjugale. În perioada aceea s-a ocupat de mine o mătușă, cam cu douăzeci de ani mai în vârstă decât mama. Absența îndelungată a mamei m-a tulburat și preocupat profund. De atunci încolo am devenit neîncredător ori de câte ori se pronunța cuvântul „dragoste“. Sentimentul care se lega în mintea mea de noțiunea de „feminin“ a fost mult timp: lipsă de încredere, de siguranță. „Tată“ însemna pentru mine încredere, siguranță — dar și slăbiciune, neputință. Este handicapul cu care am pornit în viață. Ulterior, am revizuit această impresie timpurie: am crezut că am prieteni — și m-au deziluzionat; am fost neîncredător față de femei — și nu m-au dezamăgit.

În intervalul în care a lipsit mama, a avut grijă de mine și slujnica noastră. Și acum mai țin minte cum mă lua în brațe, iar eu îmi lăsam capul pe umărul ei. Avea părul negru, tenul măsliniu și era cu totul altfel decât mama. Îmi amintesc de firele ei de păr, de gâtul cu pielea puternic pigmentată și de urechea ei. Totul mi se părea atât de străin și totuși atât de ciudat de familiar. Era de parcă ea n-ar fi aparținut familiei mele, ci numai mie și ar fi fost legată într-un mod incomprehensibil de alte lucruri misterioase, pe care nu le înțelegeam. Tipul acestei fete

¹ Toți să tacă, fiecare să se încline (*n. t.*).

a devenit mai târziu un aspect al *animei*¹ mele. Simțământul a ceva ce era străin și totuși cunoscut dintotdeauna și pe care ea îl comunica a fost caracteristica acelei figuri care a reprezentat pentru mine mai târziu chintesența femininului.

Din perioada despărțirii părinților datează și o altă imagine rememorată de mine: o fată tânără, foarte drăguță, amabilă, cu ochii albaștri și părul blond mă ducea la plimbare, pe o zi albastră de toamnă, sub niște arțari și castani aurii. Mergeam de-a lungul Rinului, pe sub cascada, în apropierea micului castel Wörth. Soarele bătea prin frunziș, iar pe jos zăceau frunze aurii. Fata cea tânără mi-a devenit mai târziu soacră. Îl admira pe tata. Am revăzut-o abia după ce am împlinit douăzeci și unu de ani.

Acestea sunt amintirile mele „exterioare“. Ceea ce urmează acum sunt lucruri mai viguroase, ba chiar copleșitoare; de unele dintre ele îmi aduc numai vag aminte: o prăbușire pe scări, o lovitură de piciorul sobei. Îmi amintesc de dureri și sânge, un doctor îmi coase rana la cap, rană a cărei cicatrice a fost vizibilă până în ultimii mei ani de liceu. Mama mi-a povestit cum am plecat odată la Neuhausen împreună cu slujnica noastră, trecând pe podul de la cascada Rinului, cum, brusc, am căzut, iar un picior mi-a alunecat sub parapet. Fata a reușit să mă prindă în ultimul moment, trăgându-mă spre ea. Aceste lucruri indică o înclinație inconștientă spre sinucidere, respectiv o rezistență fatală la viața din această lume.

Aveam pe atunci, în timpul nopții, niște senzații nelămurite de frică. Se petreceau chestii ciudate. Se auzea mereu vuietul înăbușit al cascadei Rinului și toată zona din jurul ei era plină de primejdii: oameni se îneacă, un cadavru cade peste stânci... În cimitirul apropiat, paracliserul sapă o groapă; un morman proaspăt de pământ maroniu. Bărbați îmbrăcați solemn, în redingote negre, cu niște pălării neobișnuit de înalte și pantofi negri lustruiți, transportă o cutie neagră. Tata e și el printre ei, îmbrăcat în talar și vorbind cu o voce răsunătoare. Femeile plâng.

¹ Pentru acest termen de specialitate, ca și pentru alții, care sunt întrebuințați în mod obișnuit de Jung pe parcursul *Amintirilor*, v. „Glosarul“ de la sfârșitul cărții (*n. t.*).

Aflu că este înmormântat cineva în această groapă. Deodată dispăreau anumiți oameni, care până deunăzi fuseseră prezenți. Auzeam atunci că au fost înmormântați sau că „Domnul Isus“ i-a „luat“ la el.

Mama mă învățase o rugăciune, pe care trebuia s-o spun în fiecare seară. O făceam cu plăcere, pentru că îmi conferea un anume sentiment de confort sufletesc față de nesiguranțele nelămurite ale nopții:

*Breit aus die Flügel beide,
O Jesu meine Freude
Und nimm dein Küchlein ein.
Will Satan es verschlingen,
So laß die Englein singen:
Dies Kind soll unverletzet sein.¹*

„Domnul Isus“ era reconfortant, un „domn“ amabil, binevoitor, așa ca „domnul“ Wegenstein de la castel — bogat, puternic, respectat și atent cu copiii noaptea. De ce trebuia să fie înaripat asemenea unei păsări? Era o mică minune, care nu mă preocupat însă mai îndelung. Dar mult mai important pentru mine și cauză a numeroase reflecții era faptul că se comparau copiii mici cu *Chüechli*², pe care, în mod evident, „Domnul Isus“ îi „lua“ numai în silă, ca pe un medicament amar. Era ceva ce nu puteam înțelege. Ceea ce pricepeam însă fără probleme era că diavolului îi plăceau *Chüechli* și că, tocmai de aceea, trebuia împiedicat să-i înfulece. Așadar, deși „Domnului Isus“ nu-i plac, îi mănâncă pentru ca să nu-i ia Satana. Până aici, argumentul meu era „reconfortant“. Dar se spunea și că „Domnul Isus“ „ia“ în genere și alți oameni la el, ceea ce era echivalent cu îngroparea în pământ.

¹ „Întinde-ți aripile, / O, Isuse, bucuria mea, / Și ia puiul tău. / Dacă Satana vrea să-l înfulece, / Atunci fă îngerii să cânte: / Acest copil să rămână nevătămat“ (*germ.*) (*n. t.*).

² Confuzia pe care o face copilul între cuvântul german *Küchlein* „puișor de găină“ și cuvântul dialectal *Chüechli* (scris și *Küechli*), însemnând „prăjiturică“ (*n. t.*).

Sinistra concluzie analogică a avut urmări fatale. Am început să nu mă mai încred în „Domnul Isus“. Și-a pierdut în ochii mei aspectul de pasăre mare, reconfortantă și binevoitoare și a fost asociat cu oamenii sumbri, negri, în redingotă, cu joben și pantofi negri lustruiți, care se ocupau de cutia cea neagră.

Aceste rumegări ale mele au dus la prima mea traumă conștientă. Într-o zi caniculară de vară mă aflam, ca de obicei, singur pe strada din fața casei și mă jucam în nisip. Strada trecea pe lângă casă, îndreptându-se către un deal, pe care-l urca, pentru ca apoi să se piardă sus, în pădure. Astfel, din casă se vedea o porțiune bună de drum. Am zărit atunci pe acea stradă o siluetă cu o pălărie lată și o haină lungă, neagră, coborând dinspre pădure. Semăna cu un bărbat care poartă un fel de îmbrăcăminte de damă. Silueta se apropia încet și am constatat că era într-adevăr a unui bărbat, îmbrăcat într-un soi de robă neagră, ce-i ajungea până la glezne. Văzându-l, m-a cuprins o teamă care s-a amplificat rapid, devenind spaimă de moarte, căci mi-a străfulgerat prin minte ideea înspăimântătoare: „Este un iezuit!“ Cu puțin timp înainte, auzisem o discuție între tata și un coleg despre mașinațiile „iezuiților“. Tonul împătimit, pe jumătate iritat, pe jumătate temător, al remarcilor lui îmi crease impresia că „iezuiții“ ar reprezenta ceva deosebit de periculos, chiar și pentru tata. De fapt, nu știam ce însemna cuvântul „iezuiți“. Dar cuvântul „Isus“ mi-era cunoscut din mica mea rugăciune.¹

M-am gândit că bărbatul care cobora strada era, în mod evident, deghizat. Acesta era motivul pentru care purta haine femeiești. Probabil că avea intenții rele. Speriat de moarte, am alergat acasă în fuga mare, m-am repezit pe scări până în pod, unde m-am strecurat sub o grindă, într-un ungher întunecat. Nu știu cât am rămas acolo. Trebuie să fi trecut însă destul de mult timp, căci atunci când am coborât cu grijă până la etajul întâi și am scos, extrem de precaut, capul pe fereastră, nu se mai vedea în lung și în lat nici urmă de siluetă neagră. Frica aceea infernală mi-a stat încă zile întregi împlântată în mădulare, determinân-

¹ În germană, există o asemănare evidentă între *Jesuit* „iezuit“ și *Jesus* „Isus“ (n. t.).

du-mă să nu mă mișc din casă. Iar mai apoi, când am început să ies din nou pe stradă la joacă, liziera pădurii a continuat să fie pentru mine obiectul unei atenții pline de îngrijorare. Mai târziu m-am lămurit, bineînțeles, că silueta cea neagră nu fusese de fapt decât un preot catolic inofensiv.

Cam în aceeași perioadă — nici măcar n-aș ști să spun cu exactitate absolută dacă nu se întâmplase înaintea evenimentului pe care tocmai l-am menționat — am avut primul vis de care-mi aduc aminte și care urma să mă preocupe, ca să zic așa, întreaga viață. Pe atunci aveam trei sau patru ani.

Casa parohială stă singură în apropierea castelului Laufen, iar în spatele gospodăriei paracliserului se întinde o poiană mare. Mă aflam, în vis, în poiana asta. Deodată am descoperit o gaură întunecată, dreptunghiulară, zidită în pământ. N-o văzusem niciodată până atunci. M-am apropiat, plin de curiozitate, și am privit înăuntru. Am zărit o scară de piatră care ducea în adâncime. Am coborât cu ezitare și teamă. Jos se afla o ușă cu boltă, acoperită de o draperie verde. Draperia era mare și grea, de parcă ar fi fost confecționată din material împletit sau brocart, și m-a frapat aspectul ei somptuos. Fiind curios ce s-ar putea ascunde îndărătul ei, am dat-o deoparte și am zărit o încăpere dreptunghiulară, lungă de vreo zece metri, scăldată în lumina crepusculului. Tavanul boltit era din piatră, iar podeaua era acoperită și ea cu dale de piatră. În mijloc se întindea un covor roșu, de la intrare până la o estradă joasă. Pe această platformă se găsea un tron de aur, minunat și bogat. Nu sunt sigur, dar s-ar putea ca pe el să fi fost o pernă roșie. Tronul era splendid, ca în basme, un adevărat tron regesc! Pe el se afla ceva, un obiect uriaș care aproape că atingea tavanul. Am crezut mai întâi că-i un trunchi înalt de copac. Diametrul avea în jur de cincizeci–șaizeci de centimetri, iar înălțimea vreo patru–cinci metri. Obiectul era însă ciudat alcătuit: compus din piele și carne vie, avea deasupra un fel de cap în formă conică, fără față și fără păr; numai sus de tot, chiar în creștet, exista un singur ochi, care privea nemișcat în sus.

Încăperea era relativ luminoasă, cu toate că n-avea nici ferestre și nici lumină. Deasupra capului plana însă o oarecare